

Folkekirke for menneskets skyld

Av Erik Hillestad

Da jeg så bisettelsen av Kong Harald på TV, ble jeg minnet om hvor mye vi foraktet kirkens rolle som seremonimester på 70-tallet. Ordet var nærmest et skjellsord for oss som var unge på den tiden. Framfor stivbeinte former, pomp og prakt og overdekorerte kirkerom foretrakk vi gitarakkompagnerte salmer, samling i en sirkel på gulvputer, hverdagskopper til altervin, grovbrød til å sende rundt og bryte og enkle ord uten kansellispråkets snirkler.

Men der jeg satt og betraktet kirkens preses i rikt dekorert blå bispekåpe tømme tre skjeer jord over Kongens kiste, omgitt av Oslo Domkirkes barokke interiør med utskjæringer i forgylt tre og hørte hvordan orgelspillet, domkoret og orkesteret fylte både domkirken og min egen stue med all tenkelig pomp og prakt, måtte jeg smake på min ungdoms skjellsord: Seremonimester. Ja, akkurat nå under Kong Haralds bisettelse var Den norske kirke en seremonimester av rang.

Det er lenge siden syttitallet. Minnet tok meg med videre fremover i tid, på en reise hvor jeg gjorde flere stopp. Jeg var innom signingen av den samme kongen i Nidarosdomen. Jeg så minnegudstjenester etter 22.juli-tragedien. Jeg tenkte på mine barns dåpsseremonier, mine døtres brylluper og min mors begravelse for bare ni år siden. I alle disse begivenhetene var kirken en seremonimester.

Og ikke bare nå fordi jeg er blitt over sytti, men hver eneste gang, også da jeg var i tretti-, førti-, femti- og sekstiårene har jeg tenkt det samme som jeg nå satt og følte på under Kong Haralds bisettelse:

Det er godt at landet har en seremonimester. En som er kvalitetsbevisst, kan faget sitt, vet å skape høytid, evner å løfte oss og hjelpe til med å holde oss sammen som ett folk når det gjelder.

Denne evnen og kvaliteten har ikke kommet av seg selv. Det har tatt mange hundre år å utvikle kompetansen. Og det er slett ikke gitt at Den norske kirke vil være i stand til å holde den i hevd i tiden som kommer. Det handler ikke bare om dugelige og erfarne prester. Det handler også om kunstfag som må vedlikeholdes og styrkes. Kunstfag som er truet mest av alt fordi Institusjoner som utdanner kirkemusikere legges ned og at det mange steder er vanskelig å rekruttere nye kirkemusikere.

Det handler om å kjempe for å holde kompetansen i hevd.

Men fremfor alt handler dette bildet av at millioner så bisettelsen fra Oslo Domkirke fra minutt til minutt om at Den norske kirke er en *folkekirke*. At den er en kirke som har en spesiell stilling i landet vårt. En posisjon som gir den resurser til å utføre oppdraget sitt overalt i hele Norge. En posisjon som kirken fortsatt har i folkets hjerter, selv om det nå har gått en halv generasjon siden statskirkeordningen ble avviklet.

At Den norske kirke er en folkekirke kommer likevel ikke først og fremst til uttrykk ved de store, nasjonale begivenhetene. Det handler mest av alt om hvordan den fungerer i lokalsamfunnene.

I alle byer, tettsteder og grender utgjør den viktige tråder i samfunnsveven.

I sorgens stunder og i krisetider er den en trøstende favn som hjelper tårevåte blikk til å rette seg mot strimer av håp i det dypeste mørke.

I fest og til hverdags minner den oss konstant om viktige fortellinger som her i landet har vært spill for livene våre gjennom tusen år.

Og bare ved sitt nærvær, sin blotte eksistens i alle bygder og byer, bærer kirkebyggene en ordløs påstand om at det finnes en himmel over livene våre. Deres tause vegger av stein og tre er vitnesbyrd om at det finnes noe mer enn dette korte livet, noe mer enn det vi kan se, noe mer og større enn det flimmeret som daglig angriper oss fra alle kanter og konkurrerer om oppmerksomheten vår. Og vi vet at disse bygningene rommer prester, diakoner, kateketer og kantorer som er tilgjengelige når det røyner på i livet.

Og samtidig samler mange av kirkebyggene og kirkegårdene bygdas eller bydelens historie i fortettet form. Her bor fortellinger om henfarne tider og mennesker i epitafier og minnetavler. Dette er stedets gamle storstue hvor lokale kunstnere ofte har fått bruke talentet sitt til å skape en vakker ramme rundt livets viktigste begivenheter, som dåp, bryllup og begravelser. Slik har folkekirken blitt vår alles hukommelse.

La meg tegne et skrekksenario. En religionshistorisk dystopi. Vi skal nå forsøke å se for oss Norge uten en folkekirke. La oss forestille oss at vi skriver 2040, altså 14 år fram i tid

La oss forestille oss at avisa Vårt Lands kampanje for å gjøre alle kirkesamfunn til likestilte frikirker har lyktes. Den kampanjen har avisa ført i en uhellig allianse med Humanetisk Forbund og Fremskrittspartiet.

De har holdt på i flere årtier med det prosjektet. Omsider har Fremskrittspartiet nå – i 2040 - med sin enorme tyngde på Stortinget og gjennom en hestehandel med Høyre og KrF fått gjennomslag for de nødvendige lovendringer og statsbudsjetter og nådd sine mål.

I religionsfrihetens navn har de klart å frarøve det norske folk en kompetent og landsdekkende institusjon som fram til i dag har utført et oppdrag i tjeneste for hele folket.

Alle må nå betale medlemskap i det kirkesamfunnet de velger å slutte seg til. En majoritet er derfor blitt drop-outs fra livssynsfeltet og har ingen religiøs tilhørighet. Bare et sted rundt 40 prosent har valgt å bruke penger på et medlemskap i et livssynssamfunn. 30 prosent er nå medlemmer i Den norske kirke mot hvordan status var i 2026, da 61 prosent av befolkningen var tilsluttet kirken.

Religion er blitt en privatsak. Den støtten som Den norske kirke mottok fra det offentlige er redusert til ivaretagelse av noen fredede kirkebygg av kulturhistorisk verdi.

De kongelige bisettes fra Rådhuset. De krones på slottet eller på Akershus Festning. De mottar ingen velsignelse.

Ofre for katastrofer minnes i Folkets hus hvor intet gudsord og ingen salmer lyder, av frykt for at noen skal føle seg utsatt for forkynnelse.

Mange steder sliter menighetene med å holde driften i gang. Noen har måttet legge ned driften, og folk i mange grisgrendte strøk må nå forholde seg til en filadelfiamenighet eller en metodistmenighet, eller kanskje en moderne «Jesus Church» som sitt eneste gudstjenestetilbud, avhengig av hvilket livssynssamfunn som har greid å etablere seg i bygda og har overtatt det gamle kirkebygget. Eller de må kjøre bil i en time eller fem for å komme til nærmeste større sted hvor de fortsatt kan finne en luthersk kirke som har nok medlemmer og nok resurser til at den kan ha regelmessige gudstjenester.

Begravelsesbyråer og psykologer regjerer nå fullt ut over dødsriket. Det vil si at de for en passende pris tar seg av både ritualer og det meste av pårørendes behov i sorgens tid.

Fanger får lovbestemt tilbud om psykolog i fengselet, men ingen tilgang til gudstjenester eller sjelesorg. Den minoriteten som er medlem i et livssynssamfunn, kan tilkalle pastor eller prest derfra.

Sykehusene har ingen tilbud til andakter eller gudstjenester. Det finnes noen stille rom der, som kan benyttes av tilkalte imamer, rabbier, pastorer eller prester. Ribbet for all kunst som kan minne om den største og mest definerende fortellingen i vår kulturkrets.

Universitetene har ingen studentprester, og skolene har forbud mot samarbeid med prester om juleavslutning, med mindre skolen er privat og knyttet til et livssyn.

Hvor mye mer religionsfrihet har det norske 2040-samfunnet oppnådd med dette?

Min påstand er at svaret er et negativt tall. Det har bidratt til å fjerne religionens dimensjon fra samfunnet. Gud finnes fortsatt i litteraturen, i kunsten og i kulturdebatten, men den er blitt et tabu i alle sammenkomster i offentlig regi. Ideen om det livssynsåpne samfunn har blitt stående som en forspilt mulighet.

Hva slags religionsfrihet er dette? Frihet for noen til å dyrke sin religion, men for de fleste: Frihet fra enhver religion. Det minner om den friheten man kan føle ved å kutte alle bånd til sitt opphav, legge ut på en seilas uten å ane hvor man skal. Det er en frihet som ofte fører til fremmedgjøring, ensomhet og hjemløshet.

Hvor mye vil en slik utvikling gagne befolkningen her til lands? Min påstand er at det vil skade.

For menneskenes skyld må Vårt Lands, Humanetisk Forbunds og Fremskrittspartiets kampanjer motarbeides. For menneskenes skyld må ideen om at bare aktive kirkegjengere er de som egentlig utgjør kirken motarbeides. For menneskenes skyld må

tanken om at kristentroen er privat og er avhengig av en viss aktivitet i menigheten beskrives som dypt problematisk.

For menneskenes skyld må folkekirken styrkes.

For vi mennesker – også de av oss som ikke finner det relevant å gå regelmessig i kirken - trenger et sted å gå når livet butter imot, når nedbrytende krefter herjer og ingen terapi hjelper. Og vi trenger iblant – kanskje bare en gang eller to i året - å være i berøring med høytid, med det evige, med venner og slektninger som ikke lenger er blant oss, med rom som er ladet med århundrers bønner og salmer. Vi kan helt brått og uventet også trenge et sted for å feire den gleden som ikke kan uttrykkes med ord, men som trenger musikk og kunst, den dype gleden som vi må dele med noen, og som trenger et større rom å utfolde seg i enn dansegulvet på danskebåten. Alt dette kan folkekirken favne.

Det er fint og viktig med faste kirkegjengere. Jeg er selv en av dem. Men alle folkekirkens kvaliteter kan en menighet miste, hvis tilhørighet og gudstro måles på graden av frammøte og deltakelse i menighetens aktiviteter.

Jeg kalte scenariet jeg beskrev for en dystopi. Det er lenge til 2040. Men forvitringen av folkekirken er i full gang.

Jeg nevnte vanskelighetene vi allerede har med å opprettholde det høye kunstneriske nivået som kreves ved anledninger som en kongelig bisettelse som når ut til hele nasjonen. Men det er mange flere utfordringer både i bygder og byer.

Gravferdsritualet er mange steder glippet ut av kirkens hender. Mange forholder seg bare til et byrå og blir fortalt at alt kan ordnes gjennom dem. Byråene har til og med egne livssynsnøytrale kapeller. Ingen brysomme prester eller kirkemusikere vil forhindre at du får avspilt avdødes favoritt-pop-låt på CD eller at et singback-komp som passer perfekt til avdødes musikalske preferanser akkompagnerer allsangen.

Min familie har en hytte i Vest-Telemark. Gudstjenester som tidligere ble holdt annenhver eller i hvert fall tredjehver søndag finner nå sted sjeldnere enn en gang i måneden. Menigheter slås sammen, og antall prester i området er færre enn før.

Min datter flyttet nylig inn i Fridalen menighet i Bergen. Fridalen er en del av søndre bydel i Bergen. Dette området omfatter også menighetene Slettebakken og Landås. Totalt bor det 17.000 mennesker i denne bydelen. Her har biskopen nettopp besluttet at kirker som før hadde gudstjenester hver søndag nå må halvere tilbudet og henvise soknebarna til nabomenigheten annen hver søndag. For meg som vokste opp med en far som kjempet en hard kamp for å bygge kirke og menighet i Slettebakken var dette et hardt slag å høre. Det handler om ressurser og stillinger, men også om en besynderlig hang til å måle alt i tall. Hvis besøkstallene går ned, får mange tallmennesker panikk og føler at det snart kan bli for mye kostbar helligdom per kuvert.

Men bildet er mangfoldig. For samtidig opplever mange steder større oppslutning om gudstjenester enn før. Og hvis man regner med kirkekonserter og andre kunst-tilbud i kirkene, er kirkesøkningen mange steder langt høyere enn den var for 50 år siden.

Så vi er heldigvis ennå langt unna det skrekkszenariet jeg beskrev. Kongens bisettelse var et av utallige eksempler på at folkekirken i sannhet lever i dette landet. Og den er til for menneskets skyld, ikke for kirkens egen skyld, og ikke for Guds skyld.

Men hva er nå egentlig kirken?

Jeg har mange kunstnervenner fra Midtøsten og en del land syd i verden som tror på Gud, men er skeptiske til organisert religion.

Midt i min livslange opptatthet av kirken og min kjærlighet til den, og på tross av alt jeg har sagt de siste 20 minuttene, har disse vennene mine tvunget meg til å stille spørsmål om vi virkelig trenger det enorme apparatet og det store hierarkiet, når Gud er tilgjengelig og tilstedeværende overalt, og vi har kunsten og musikken til å transcendere virkeligheten og stadig bringe oss nyheter fra det evige og hinsidige.

Det føles utfordrende å tenke seg en verden uten den organisasjonen og institusjonen som kaller seg kirke. Men i noen sammenhenger kan det også være krevende å forsvare behovet for den.

Særlig når mennesker som fyller kirkehusene i mange vestlige land omfavner fascistoide ledere.

Særlig når så mange unge folk som kaller seg kristne gjør Gud til en hevngjerrig krigsgud og Jesus til en konge som velsigner de rike med velstand og lykke.

Særlig når kirken trivialiseres og blir nettbasert. Når den blir en av mange i et marked som konkurrerer om oppmerksomheten vår.

Særlig når den kristne dagspressen i vårt eget land dyrker forskjellen mellom de som er innenfor og de som er utenfor og klistrer kristenavnet på bestemte, avgrensede miljøer og bestemte måter å tenke og leve på.

I 2003 var jeg på reise i Nicaragua. Jeg besøkte Katia Cardenal. Hun som sang Prøysen på spansk. En av onklene hennes er Ernesto Cardenal, dikteren og biskopen, en av frontfigurene for frigjøringssteologien.

Jeg anser frigjøringssteologi for å være en retning som frikobler religionen fra makt og gir evangeliet tillitsfullt i hendene på de avmektige. Jeg spurte Katia om det var mulig å treffe onkelen mens vi var i Managua.

Vi møtte ham på en skole hvor han underviste. Han var lett gjenkjennelig med den store hvite hårkransen under en svart alpelue.

Et fjernsynsbilde fra 1996 flimret opp for mitt indre blikk. Da besøkte Pave Johannes Paul II Managua. Etter å ha kysset landets jord, gikk han bort til landets biskoper og hilste dem hver især inntil han kom til Ernesto Cardenal. Da løftet han pekefingeren og lot den dirre i harme over dikterbispens hode. Cardenals deltakelse i folkets kamp under revolusjonen i 1979 og hans virke som kulturminister i Daniel Ortegas første sandinistregjering fikk unngjelde av kirkens mektige overhode. Det hadde ikke hjulpet at Cardenal to år tidligere hadde tatt avstand fra den autoritære retningen Ortega var i ferd med å føre partiet i.

Jeg spurte Ernesto om hvordan han trodde frigjøringssteologien hadde påvirket kirken. Svaret hans var følgende: «Hvis du mener pavens kirke, så har den ikke utrettet stort. Hvis du mener Jesu Kristi kirke på jorda, så våger jeg å tro og håpe at den har hatt stor betydning».

Jeg takket for svaret som enkelt uttrykte at det er flere enn én måte å forstå hva som er kirken på. Dette var egentlig ikke noen ny tanke for meg, for jeg husker godt at vi allerede på syttitallet snakket om noe vi kalte «den skjulte kirke».

Poenget er at vi må lete etter kirken også andre steder enn der hvor den pranger med sine tårn og spir.

Kirken må være noe mye større enn de kirkelige strukturer, noe mye mer omfattende enn oss som slutter opp om kirkelig aktivitet og kalles for «den gudstjenestefeirende menighet».

Det er så mange av fortellingene om Jesus som vitner om at Gud sprenger våre forståelsesrammer.

Tenk bare på lignelsen om den barmhjertige samaritan, hvor den som sto utenfor det jødiske trosfellesskapet var den som gjorde det rette.

Tenk på fortellingen om den ene sauene som var tapt, men ble funnet etter nidkjær leting. Tenk på de vise menn fra Østerland, som evangelisten Matteus ga definisjonsmakt til å avgjøre det nyfødte barnets betydning. Mye tyder på at evangelisten bringer dem inn i fortellingen fra et zoroastrisk trosområde.

Disse historiene inspirerer oss til å lete etter Guds rike og kirken også på helt andre steder enn der hvor vi feirer våre messer og holder våre møter.

Til en Jakobmesse, vår ukentlige feiring i Kulturkirken Jakob, som vi kalte «Messe under regnbuen», skrev jeg et Agnus Dei hvor jeg forsøkte å si noe om hvem som er Kristi lemmer, hvem som er dette Guds Lam som vi synger om i eukaristien:

**Om du bærer mange navn:
offer, flyktning, truet, mobbet,
om du endrer hud og ham;
der hvor mennesker fornedres,
krenkes, kues av de sterke,
ser vi alltid deg, Guds lam.**

**Om du ikke kan en bønn
om du aldri ser en kirke,
går du over jorden fram
gjennom alle religioner,
bærer bort det tunge mørket
som et daggry, du Guds lam.**

**Om du aldri skimtet Gud,
aldri hørte Kristusnavnet,
er du selv en del av ham.
Om ditt lys iblant forsvinner,
mellom krigens skyggebilder
kommer du med fred, Guds lam.**

Folkekirken er grunnlagt på ideen om at Gud elsker alle, at Kristi lemmer omfatter «alle disse hans minste». Frelsen er ikke noe vi mennesker skal sette grenser for.

Jeg tror det var folkekirken som ble profetert da Jesus fortalte den samaritanske kvinnen ved Sykars brønn at «den time kommer da det verken er på dette fjellet eller i Jerusalem dere skal tilbe Far, men i ånd og sannhet». Gud lar seg ikke binde til et sted eller en religiøs elite, men kan møtes og tilbes overalt.

Det var folkekirken som ble beskrevet da Jesus fortalte lignelsen om det store gjestebudet: «Gå straks ut på byens gater og torg og hent inn de fattige og uføre, blinde og lamme ... gå ut på veiene og stiene og nød folk til å komme inn, så huset mitt kan bli fullt».

Folkekirken ble født da Peter fikk besøk av den romerske offiseren Kornelius og det gikk opp for ham at Gud ikke gjør forskjell på folk. Og da Paulus og Barnabas forsto Herrens befaling: «Jeg har satt deg til et lys for folkeslag, for at du skal bringe frelse helt til jordens ende».

Siden ble folkekirken etablert og levde som maktens fange gjennom århundrene, etter at den romerske keiseren skjønte at han trengte denne kirken for å utøve sin makt.

Og folkekirken ble gjenfødt gjennom Luthers ord. Han erklærte at «om det så ble preket *under en grønn lind eller pil*, så ville likevel det samme stedet kalles Guds bolig og sted, for det er Guds ord som regjerer... Hvor Guds ord lyder, enten det er i skogen eller på vannet eller hvor som helst, der er Guds hus». Og gjenfødselen ble ytterligere beseglet da den samme Luther utformet ideen om «det alminnelige prestedømme».

Folkekirken er både den åpne og den skjulte kirke.
Den er noe annet enn pavens kirke, noe vesensforskjellig fra Vårt Lands kirke.

Folkekirken er en kirke som ikke er til for sin egen skyld, heller ikke for Guds skyld.
Den er - på samme måte som sabbaten - til for menneskenes skyld og ikke omvendt.

Slik vi også kan si det om alle gode bud og prinsipper, eller for den saks skyld om folkeretten:

Mennesket er ikke til for deres skyld, det er motsatt. Disse viktige hjørnesteinene i et nasjonalt eller internasjonalt samfunn er til for menneskets skyld.

På mange måter handler alt dette også om Guds Rike.

Når vi snakker om og tenker på kirken, har vi alltid noe å lære om alt det vakre Jesus sier om Guds rike. Guds rike er en sprengladning, en kosmisk trykkebølge som alltid utvider rammene.

Jeg tror ikke kirken og Guds rike på jorda er kongruente størrelser, slik det ble forstått i katolsk teologi fra Augustin og fremover, helt til det annet vatikankonsil. Selv i den mest utvidede forståelsen vi kan tenke oss av kirken, er den mange nummer for liten til å fylle alt vi kan kalle Guds Rike.

Men vi kan hente mange impulser fra en forståelse av Guds rike til vår oppfatning av hva som er kirken i dag, og hva vi kan innlemme i det vi kaller en folkekirke.

Jeg tror Guds rike rommer alle som gjør Guds vilje. Tenk på Jesu lignelse om de to sønnene og faren som gikk til den ene og sa: «Min sønn, i dag skal du gå og arbeide i vingården.» «Nei, jeg vil ikke», svarte han. Men senere angret han og gikk. Faren gikk så til den andre og sa det samme til ham. «Ja, herre, det skal jeg», svarte han. Men han gikk ikke. Hvem av disse to gjorde som faren ville?» «Den første», svarte de. Og Jesus ga dem rett.

Denne fortellingen kan si oss noe om at Guds rike ikke først og fremst handler om bekjennelse, men om handling. Hvem er det i dag som gjør Guds vilje på jorda? Bare Gud kan dømme om det, men det er lov å gjøre seg noen tanker.

Jeg tror alle folkebevegelser, partier og protestbevegelser som kjemper for rettferdighet, solidaritet, likestilling og mot fattigdom, forfølgelse og urett er en del av Guds rike. Amnesty, Leger uten grenser, Redd barna, Norges Kvinnelobby, Fri, Skeiv Ungdom, Extinction Rebellion, Attack, Black lives matter, Palestinakomiteen, Regnskogfondet, Flyktningshjelpen... Jeg kan nevne hundrevis av andre bevegelser.

Jeg oppfatter alle disse som en del av Guds rike. Og jeg tenker at antikkens, renessansens og opplysningstidens og den moderne tids filosofer og deres tanketumling og heftige diskusjoner gjennom historien er den Hellige Ånds gjerning.

Jeg inkluderer også andre religioner enn den kristne i begrepet Guds rike: Bahai, buddhisme, sufisme, jødedom, sikhisme, islam, hinduisme, humanisme... Alle har de elementer i seg som bidrar til å virkeliggjøre Guds rike på jorda. Nok til at vi kristne skylder Gud en takk for at alle disse religionene og livssynene eksisterer.

Guds rike er også kjærlighet mellom mennesker, elskov og barnefødsler, kunstnerisk utfoldelse og all skaperkraft som er til beste for natur og mennesker og alt som

virkeliggjør det første bud i Genesis: «Vær fruktbare og bli mange, fyll jorden og legg den under dere».

Så er Gudsriket også altfor omfattende til å romme bare de prektige, lovlydige og snille som handler rett. For lignelsen om de to sønnene fortsetter også med ordene: «Sannelig, jeg sier dere: Tollere og horer kommer før inn i Guds rike enn dere».

Hvor er så folkekirkenes grenser i forhold til alt dette?

Det kan vi ikke vite. Og jeg tror ikke vi skal definere det heller. Vi skal bare bruke alle lignelsene om Guds rike som en inspirasjon til å være åpne for at også kirken alltid er større enn vi kan forestille oss. Et av folkekirkenes kjennetegn er at den ikke definerer grensene sine.

Men vi skal huske at diakoni utøves av veldig mange som bruker andre ord på det de gjør. Og jeg glemmer aldri skuespilleren og regissøren Thea Stabells ord da vi satt sammen i redaksjonskomiteen for «Kunsten å være kirke», kirkens kulturmelding: «Når jeg står på teaterscenen, utfører jeg en kirkelig handling».

Og dette er kanskje aller viktigst:

En folkekirke samarbeider med kunstnere og andre formidlere for å være en konstant påminner om og utdyper av fortellingene om Gud som Skaper, om Jesus som frigjør og Den hellige Ånd som livgiver. Dette er fortellinger som sprenger seg fram gjennom historiens gang og i inn i vår individuelle og kollektive bevissthet med stadig nye overraskelser.

En folkekirke er en forvalter av ord og sakrament, uten å stille krav til en bestemt aktivitet eller en bestemt måte å tenke eller leve på. Et rom hvor vi er befridd fra angsten for å gjøre feil.

En folkekirke vet at den har forbundsfeller og medarbeidere i alle som med hender, føtter, hjerte og hode utøver Guds gjerninger på jorda.

Folkekirken er ikke et fyrtårn for den rette lære, men en favn for avmakt og håp. Et rom for de store, ordløse sorger, og for de gledene som ikke en gang uendelige fjellvidder og det åpne havet kan speile. De gledene som trenger historiens og de henfarne slekters bølger av lys for å kunne bæres.